ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА:

СТРАТЕГІЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

Присвячується 10-річчю
кафедри «Оподаткування»
СНУ ім. В. Даля

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА:

СТРАТЕГІЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Монографія

Луганськ 2013

УДК 336.221
ББК 65.261.41-18
П 44

Рекомендовано до друку Вченою радою
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол № 3 від 30 листопада 2012 р.)

Рецензенти:

Білопольський М.Г. - доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і аудиту ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»;

Ушенко Н.В. - доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту організацій Бердянського університету менеджменту і бізнесу;

Бурбело О.А. - доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної безпеки Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка.

П 44 Податкова політика: стратегія соціального розвитку: монографія / [колектив авторів] за наук. ред. Т.В. Калінеску. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2013. – 256 с.

ISBN 978-966-590-989-7

Монографія є логічним продовженням наукових дискусій та розкриває значну кількість проблем стратегії соціального розвитку податкової політики. Особлива увага приділяється визначенню ролі держави в податковому регулюванні демографічних процесів у суспільстві. Науковий інтерес викликає моделювання стратегії соціалізації податкової політики. Монографія містить опис механізму реалізації податкової політики як компенсації соціальної безпеки та методичні підходи щодо його реформування з урахуванням світового досвіду розвинутих держав. Матеріали монографії спрямовано на розгляд найбільш значимих досягнень та проблем розвитку державного пенсійного страхування, а також задоволення потреби у коштах щодо визначення можливостей недержавного пенсійного страхування і визначення механізму поєднання цих систем страхування в Україні.

Монографію призначено для науковців, студентів, аспірантів, працівників податкової служби, спеціалістів усіх напрямів діяльності підприємств, регіональних органів управління, що цікавляться проблемами соціального оподаткування.

УДК 336.221
ББК 65.261.41-18

© Колектив авторів, 2013
© Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2013

ISBN 978-966-590-989-7

Розділ 5

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ:КОМПЕНСАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

5.1. Податкова політика як компонента системи соціальної безпеки України

Питання, пов'язані зі створенням ефективної системи соціальної безпеки в Україні, набувають все більшої актуальності, оскільки орієнтиром соціально-економічного розвитку стає людина. Саме рівень життя кожної окремої людини свідчить про рівень соціально-економічного розвитку країни та про рівень соціальної безпеки. На жаль, за інформацією українського відділення ООН, за межею прожиткового мінімуму (тотальної бідності) в Україні проживає 15,2% населення[1]. Більш того, за роки незалежності ми спостерігаємо значне погіршення демографічної ситуації. Чисельність наявного населення в Україні на 1 червня 2012 р. становила 45565,9 тис. осіб (10 років тому ця цифра складала 52000 тис. осіб). Ця інформація змушує нас серйозно замислитись над питанням: що чекає надалі нашу країну? Якщо не буде поставлено за мету забезпечення соціальної безпеки кожної окремої людини не на папері, а у дійсності, то такої нації, як українці, просто не існуватиме, і населення країни складатиметься головним чином з мігрантів.

Тож раціонально побудована система соціальної безпеки має забезпечити гідний рівень життя населення України й підвищити соціально-економічний рівень розвитку. При цьому слід звернути увагу на те, що неабияка роль у цьому процесі належить податковій політиці, бо, по-перше, саме податки є головним джерелом наповнення бюджету, а

[1] 15% українців живуть за межею бідності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tsn.ua/groshi/15-ukrayinciv-zhivut-za-mezheyu-bidnosti.html

отже, й головним джерелом фінансування соціальної сфери, по-друге, податки забезпечують перерозподіл доходів у суспільстві.

Питання соціальної безпеки розглядаються в роботах таких вчених, як Д. В. Зеркалов, П. І. Шевчук, О. І. Іляш, С. С. Кучерук та багатьох інших.

Так, П. І. Шевчук[1] розглядає соціальну безпеку людини як певний стан життєдіяльності, забезпечений комплексом організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на реалізацію соціальних інтересів, формування сприятливої демографічної ситуації, збереження генофонду держави і трансформацію трудових ресурсів відповідно до ринкових вимог.

Досліджуючи систему соціальної безпеки, О. І. Іляш[2] акцентує увагу на утворенні нової якості, яку складають загрози та небезпеки, соціальні інтереси, цінності та потреби, державні і недержавні суб'єкти забезпечення соціальної безпеки.

С. С. Кучерук[3] вважає, що соціальна безпека – це стан середовища життєдіяльності, за якого відсутня небезпека шкідливого впливу та його факторів на людину, стан, за якого ризик шкоди чи ушкодження обмежений механізмами державного управління, які забезпечуються за допомогою організаційно-правових норм, відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю спричинення будь-якої шкоди при дотриманні вимог соціальної, державної, національної безпеки, не порушуючи при цьому Конституції України, законів України та інших соціально-правових норм та актів.

Серед зазначених підходів до визначення соціальної безпеки треба відмітити досить точне визначення, яке наводить Д. В. Зеркалов[4]: «Соціальна безпека – це дбайливе ставлення держави до головного свого багатства – людини».

Податкова компонента у соціальній сфері досліджується багатьма науковцями. Зокрема, В. Б. Тропіна[5] розглядає оподаткування як важливий

---

[1] Шевчук П. І. Соціальна політика / П. І. Шевчук. – Львів: Світ, 2003. – С. 108-109

[2] Іляш О. І. Системна парадигма соціальної безпеки на різних рівнях суспільної ієрархії / О. І. Іляш // Механізм регулювання економіки. – 2011. – №2. – С. 23-32

[3] Кучерук С. С. Механізми реалізації соціальної безпеки в Україні / С. С. Кучерук // Університетські наукові записки. – 2007. – №4 (24). – С. 439.

[4] Зеркалов Д. В. Социальная безопасность: монография / Д. В. Зеркалов. — К.: Основа, 2012. – С. 4.

[5] Тропіна В. Б. Особливості сучасної податкової парадигми в умовах соціалізації економічних систем / В. Б. Тропіна // Вісник ДЛФА. Економічні науки. – 2010. – №2 (24)'10. – С. 141.

механізм соціальної інтеграції, а податок – один із основних засобів політичного управління й економічного регулювання соціальних процесів у сучасному суспільстві.

Вивчаючи особливості реалізації соціальної політики за допомогою оподаткування, Н. В. Міхасьова[1] пропонує характеризувати соціальну функцію податків за допомогою розміру податкового потенціалу, рівня податкового навантаження, питомого податкового навантаження та ступенем вирівнювання доходів різних категорій платників податків на принципах соціальної справедливості та рівності.

На думку Л. Гацької[2], для рівноважної реалізації регулюючої функції податків у соціальній сфері і досягнення зростання добробуту населення без нанесення збитків державі необхідно при здійсненні реформування системи оподаткування акцентувати увагу на соціальних функціях та передбачити побудову механізму реалізації регулюючої функції податків, взаємопов'язаного із соціальними інститутами та цілями.

З. І. Галушка[3] стверджує, що у соціальному аспекті оподаткування повинне бути спрямоване на: підвищення справедливості в обкладанні доходів, проведення заходів зі збільшення вирахувань для перерозподілу їх на користь бідних верств населення і середнього класу: спрощення системи розрахунку прибуткового податку; скорочення усіх соціальних податків і розширення податкової бази; сприяння перерозподілу доходів населення на користь заощаджень тощо.

Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених дослідженню ролі оподаткування у соціалізації економіки, недостатньо вивченим залишається питання створення системи соціальної безпеки. Тому метою даного дослідження є формування такої системи й розгляд податків як однієї з важливих її компонентів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Виходячи з наведених вище визначень соціальну безпеку можна представити як: стан захищеності

---

[1] Михасёва Н. В. Особенности реализации социальной политики средствами налогообложения / Н. В. Михасёва // Бизнес-Информ. – 2010. – №5 (1). – С. 153.

[2] Гацька Л. Інституціональні аспекти реалізації регулюючої функції податків у соціальній сфері / Л. Гацька // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Економіка. – 2009. – Вип. 107-108. – С. 76.

[3] Галушка З. І. Соціальні принципи оподаткування: теорія і практика /З.І. Галушка // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право).– 2008. – №2(41)' – Ірпінь. – С.142-147.

життєдіяльності людини й задоволення її потреб; результат ефективної соціальної політики; складову національної безпеки.

Структура соціальної безпеки держави має у своєму складі декілька рівнів. На першому рівні знаходиться соціальна безпека людини, далі відповідно – соціальна безпека сім'ї, соціальна безпека суб'єктів господарювання, соціальна безпека регіону і соціальна безпека держави. Зазначені рівні формуються під впливом потреб, можливостей, стимулів і загроз. При цьому про ефективність системи соціальної безпеки України ми зможемо говорити лише тоді, коли будуть створені можливості для задоволення потреб кожної окремої людини, для стимулювання її розвитку й забезпечено захист від соціальних загроз.

Тож фактори, що забезпечують соціальну безпеку людини, можна позначити таким чином (рис. 5.1). Це фактори, що формуються під впливом держави, регіону та підприємств. Держава має забезпечити соціальний захист населення, регіон – функціонування соціальної інфраструктури, підприємства – ведення бізнесу на принципах соціальної відповідальності.

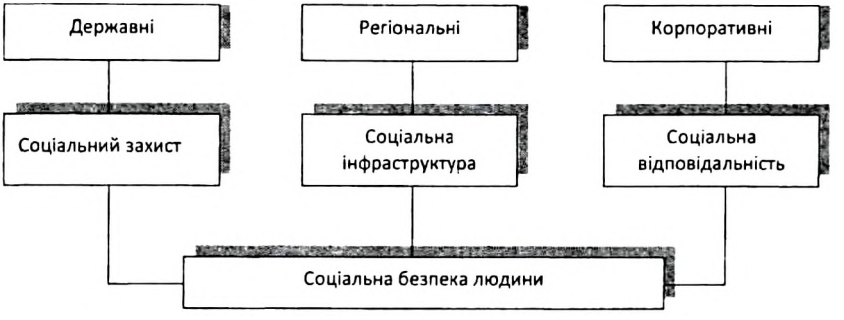

Рис. 5.1. Фактори впливу, що забезпечують соціальну безпеку людини

Зупинимось коротко на цих факторах. Соціальний захист охоплює такі напрямки[1]: створення безпечних умов праці, які б давали можливість заробляти кошти для гідного існування та виключали отримання травм і професійних захворювань працівників на виробництві; запровадження необхідних заходів щодо охорони праці та соціального захисту громадян у

[1] Вітренко М. С. Соціальний захист працівників на підприємствах [Електронний ресурс] / М. С. Вітренко // Материалы конференции «Наука и образование без границ — 2007». — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/22_NIOBG_2007/Economics/25035.doc.htm.

випадку професійних захворювань та нещасних випадків, доступ громадян до національних систем охорони здоров'я, реабілітації та професійної освіти; забезпечення працівників та членів їхніх сімей прожитковим мінімумом матеріальних засобів у разі безробіття, втрати або зниження доходу внаслідок хвороби, народження дитини, нещасного випадку в побуті, виробничої травми або професійного захворювання, інвалідності, старості, втрати годувальника.

Цілком логічно, що кожний відповідальний платник податку бажає бачити з боку держави дії, спрямовані на стимулювання, створення умов для його розвитку й забезпечення соціального захисту. Який соціальний захист має, наприклад, мешканець села? Він створює сільськогосподарську продукцію, сплачує податки, але у цьому селі немає навіть ФАП аптеки, дитячого садка. Яка це соціальна безпека? Підтримка з боку держави має бути не лише для соціально незахищених верств населення, а для кожного мешканця країни.

Що стосується соціальної інфраструктури, то її рівень знаходиться в стагнуючому стані, достатньо назвати існуючу ситуацію скорочення об'єктів соціальної сфери промислових підприємств. Матеріальна база галузей цього комплексу становить лише 48-50 % нормативного рівня, понад 7 млн жителів України стоять у черзі на одержання житла[1]. У складному становищі перебуває медичне обслуговування населення, скоротилася середня тривалість життя, зменшилася народжуваність, поглиблюються процеси депопуляції населення країни. Значна кількість структур культури та мистецтв узагалі втратила попередні масштаби діяльності.

Говорячи про проблеми соціальної безпеки, треба окремо зупинитися на питанні соціальної відповідальності підприємств (корпоративної соціальної відповідальності). Сьогодні, коли значна частина національної економіки належить приватному сектору, який повинен поділяти з державою відповідальність за соціально-економічний стан суспільства і задоволення життєво важливих потреб населення, проблема набуває особливого значення, оскільки орієнтиром соціально-економічного розвитку підприємств і регіонів стає людина. Як вже зазначалося раніше[2],

---

[1] Телетов О. С. Удосконалення інфраструктури як напрямок реалізації соціального маркетингу в умовах інноваційного розвитку підприємств і територій / О. С. Телетов, О. М. Суміна, Н. Є. Косолап // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – № 3. – С. 41.

[2] Недобєга О. О. Соціальна відповідальність в управління соціально-економічним розвитком підприємств / О. О. Недобєга // Громадський рух та становлення громадянського суспільства

соціальна відповідальність підприємства розглядається як система його зобов'язань перед колективом, контрагентами та суспільством, що сприяє забезпеченню ефективного соціально-економічного розвитку як самого підприємства, так і суспільства в цілому.

Можна погодитись[1], що кожне підприємство і організація повинні залучати свої ресурси до позитивного впливу на довкілля і поліпшення життя людей. У Україні, на жаль, питання «нечистого ведення бізнесу» вирішується вступом значних штрафів, що насправді не вирішує саму проблему. Грошові витрати ніколи не «відкуплять» підприємство, яке завдає шкоди довкіллю, від шкідливих продуктів його діяльності. Природно, що штрафи за шкідливий вплив мають бути спрямовані на усунення такого впливу, хоча здебільшого неможливо усунути шкідливі продукти діяльності підприємства. Для того щоб підприємства функціонували на принципах соціальної відповідальності, потрібне передусім розуміння проблем моральності, культури і порядності своєї діяльності як з боку підприємств, так і місцевих органів влади.

Соціальна відповідальність повинна стати формою забезпечення відносин між бізнесом, суспільством й органами влади на основі взаємної вигоди з урахуванням міжнародних стандартів і забезпечувати соціально-економічний розвиток і добробут не лише суб'єктів господарювання, а й населення. Принципів соціальної відповідальності повинні дотримуватися не тільки підприємства, але й органи державної і місцевої влади, оскільки одностороннє дотримання принципів підприємствами не дасть бажаних результатів і зрештою все повернеться на колишній рівень взаємин.

Проте ми спостерігаємо часто зовсім протилежну ситуацію, коли через відсутність ефективних інструментів для розв'язання конфлікту інтересів між підприємствами і органами місцевої влади даремно витрачаються і час, і кошти. Подібні невдачі приводять до нездатності як підприємств, так і регіонів здійснювати ті чи інші зміни, внаслідок чого гальмуються всі процеси соціально-економічного розвитку.

Систему соціальної безпеки можна представити (рис. 5.2) як сукупність компонент: державної, економічної, податкової, соціальної, екологічної, що забезпечують високий рівень і якість життя населення. Україна досі має недостатній рівень розвитку виробничих взаємовідносин і

в Україні: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції 7 жовтня 2009 р. – Сімферополь: ЦРОНІ. – С. 22.

[1] Бандирська О.В. Соціальна відповідальність бізнесу в Україні // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 10(100). – С. 63.

значно відстає від розвинених країн, тому й не може забезпечити гідний життєвий рівень населення, вирішити соціальні проблеми.

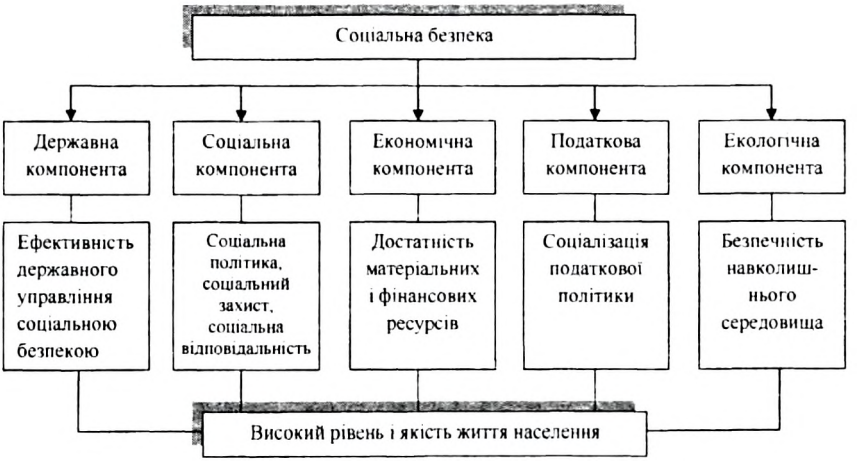

Рис. 5.2. Основні компоненти системи соціальної безпеки

Як вже зазначалося[1], фіскальний метод управління економіки посилює процеси падіння, навіть якщо вони здійснюються заради досягнення і рішення соціальних завдань. Реалізація завищених соціальних стандартів і програм без урахування можливостей економіки зумовлює деформацію і навіть деградацію системи соціально-економічного управління як на рівні держави, так і підприємства. Тут доречно говорити й про те, що фіскальні прийоми відривають грошову масу від товарної, скорочують робочі місця, посилюють кризові явища до шокових ситуацій, спотворюють валютне регулювання, ускладнюють боротьбу з інфляцією і призводять до перегляду різних мотивацій відносно розвитку експорту, імпорту і т.п.

Досліджуючи державну податкову політику, а також визначаючи пріоритетність її окремих напрямів, неможливо не звернути увагу, що характерною особливістю сучасного етапу реформування української

[1] Калинеску Т. В. Проблемы социально-экономического развития предприятий в условиях экономического кризиса / Т. В. Калинеску, Е. А. Гречишкина // Науковий інформаційний журнал «БІЗНЕС ІНФОРМ». – 2009 – №4 (1). – С. 68.

системи оподаткування є численні конфлікти і протиріччя між контролюючими органами у сфері оподаткування і платниками податків. При визначенні об'єктивних умов, що сприяють виникненню і загостренню таких конфліктних ситуацій, треба зауважити, що останні обумовлені цілим рядом причин, серед яких, передусім, слід виділити низький рівень податкової культури і відсутність податкової свідомості у платників податків.

У Законі України «Про державний бюджет на 2012 рік» заплановано, що надходження платежів з податку на прибуток збільшаться на 11,3%. При цьому ставку податку зменшено на 2 процентні пункти, і податок було зібрано за п'ять місяців наперед ще на початку року. Експерти стверджують, що в складних умовах світової економіки цей прогноз завищений удвічі, якщо не більше. Це означає, що податкові служби добиватимуться сплати податку будь-якими шляхами, у тому числі за допомогою фактичного оподаткування збитків. При цьому місцеві бюджети, як і раніше, залишаються без власних коштів, оскільки питома вага власних прибутків місцевих бюджетів в прибутках Зведеного бюджету планується на рівні 21,8% (рис. 5.3).

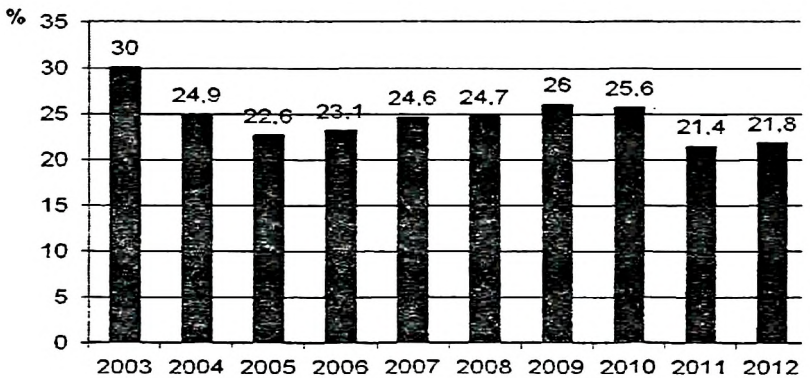

Рис. 5.3. Питома вага власних прибутків місцевих бюджетів в прибутках Зведеного бюджету України, %

Постає цілком логічне питання, про який розвиток, про яку соціальну безпеку людини може йти мова, коли 92% доходів місцевих бюджетів спрямовується на сплату заробітної плати працівникам комунальних

підприємств і сплату послуг ЖКГ і лише 8% залишається на розвиток міста?

Тож система оподаткування є, з одного боку, невід'ємною складовою економіки будь-якої країни, а з іншого – це досить суперечлива складова, оскільки є джерелом конфліктів між економічною і соціальною сферами.

Податкова і соціальна політика мають будуватися на принципі взаємоузгодженості. І кожен платник податку буде зацікавленим у його сплаті, оскільки знатиме, на що в результаті спрямовуються його кошти і що він отримає. Гідний рівень життя населення має стати метою податкової і соціальної політики держави і метою функціонування кожного суб'єкта господарювання.

Як зазначається у роботі Т.В. Калінеску[1], на перші позиції переміщуються такі важливі чинники впливу на поведінку людини, як система стимулів, мотивацій, потреб, через задоволення якими почнуть працювати зворотні зв'язки, що будуть запускати у дію всі інші елементи господарського механізму в країні чи регіоні.

Формування системи соціальної безпеки України має здійснюватись на основі комплексного підходу з урахуванням впливу різних компонент на соціальну сферу. Необхідним є переосмислення сутності соціальної безпеки. Лише перенесення цінностей із суспільства в цілому на особистість можуть забезпечити соціальну безпеку країни. Сучасна податкова система має бути раціональною, ефективною не лише в економічному сенсі, а й у соціальному. Вона повинна стимулювати вітчизняних товаровиробників, а не стримувати, має бути узгодженою із соціальною політикою, щоб досягти гідного рівня життя кожної людини.

5.2. Податково-бюджетний механізм модернізації економіки та соціальної сфери

Головний пріоритет сучасної політики Росії, заявлений в бюджетних посланнях президента Російської Федерації, – активна соціальна політика та модернізація соціальної інфраструктури, підвищення ефективності і конкурентоспроможності економіки на основі поліпшення підприємницького клімату, реформування державного сектора і зростання

[1] Механізми забезпечення податкової самодостатності: монографія / [Колектив авторів] за наук. ред. Т.В. Калінеску. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – С. 125.

Наукове видання

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА: СТРАТЕГІЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Керівник авторського колективу і науковий дерактор
Тетяна Василівна КАЛІНЕСКУ

Літ. редактор З.І. Андронова
Техн. редактор Т.М. Дроговоз
Оригінал-макет О.В. Могильна

Підписано до друку 20.02.2013 р.
Формат 60x84 1/16. Папір типогр. Гарнітура Times.
Друк офсетний. Умов. друк. арк. 14.9. Обл. вид. арк.15.8.
Тираж 300 прим. Вид. № 2858. Замов. № 99.Ціна договірна.

Видавництво
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК №1620 від 18.12.2003

Адреса видавництва: 91034, м. Луганськ, кв. Молодіжний, 20а
Телефон: 8 (0642) 41-34-12. **Факс**: 8 (0642) 41-31-60
E-mail: uni@snu.ua. **http**://snu.edu.ua